गोतमो राहूगणः। अग्नीषोमौ। १-३ अनुष्टुप्, ४-७, १२ त्रिष्टुप्, ८ जगती त्रिष्टुब्वा, ९-११ गायत्री।

अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम्। प्रति सूक्तानि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः॥ १.०९३.०१

वृषणा- वर्षकौ। अग्नीषोमौ- हे अग्नीषोमौ। अग्निः सर्वभूतहितक्रतुः। सोमः तदुदितरसः। इमम्- एतम्। मे- मम। सु- शोभनम्। हवम्- आह्वानम्। शृणुतम्। सूक्तानि- शोभनस्तुतीः। प्रति- प्रत्येकम्। हर्यतम्- कामयेथाम्। दाशुषे- दात्रे। मयः- आनन्दौ। भवतम्॥१॥

अग्नीषोमा यो अद्य वामिदं वचः सपर्यति। तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वश्व्यम्॥ १.०९३.०२

अग्नीषोमा। यः। अद्य- इदानीम्। वाम्- युवयोः। इदम्- एतत्। वचः- वाक्यम्। सपर्यति- पूजितं करोति। तस्मै। सुवीर्यं- शोभनवीर्यम्। गवाम्- चिद्रश्मीनाम्। पोषम्- पुष्टिम्। स्वश्व्यम्- शोभनप्राणम्। धत्तम्- धारयतम्॥२॥

अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्धविष्कृतिम्। स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत्॥ १.०९३.०३

अग्नीषोमा। यः। आहुतिम्- पूतचित्तप्रतीकघृताहुतिम्। हविष्कृतिम्- कर्मप्रतीकपुरोडाशादिकम्। वाम्-युवयोः। दाशत्- दद्यात्। सः। प्रजया- सन्तत्या। सुवीर्यं- शोभनवीर्येण। विश्वमायुः- सर्वं जीवनम्। व्यश्नवत्- व्याप्नोतु॥३॥

अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पणिं गाः।

अवातिरतं बृसयस्य शेषोऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः॥ १.०९३.०४

अग्नीषोमा। यत्। पणिम्- पणिवशगम्। केवलवाणिज्यदृष्ट्या लोभेन वा सुप्तमिव स्थितम्। गाः- चिद्रश्मीनाम्। अवसम्- रक्षाभूतं वीर्यम्। अमुष्णीतम्- अपहृतवन्तौ। मुष स्तेये। तत्। वीर्यम्। चेति- अस्माभिर्ज्ञातम्। बृसयस्य- वेष्टनस्य आवारकस्य वृत्रस्य। शेषः- अंशभूतं पणिं केवलवाणिज्यदृष्ट्यात्मकं लोभात्मकं वा। अवातिरतम्- अवधिष्टम्। एकं ज्योतिः- परं ज्योतिः। बहुभ्यः। अविन्दतम्॥४॥

युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम्।

युवं सिन्धूँरभिशस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान्॥ १.०९३.०५

अग्निश्च सोम- अग्नीषोमौ। सक्रतू- सहृदयौ। युवम्- युवाम्। एतानि। दिवि- आकाशे। रोचमानानि- दीप्यमानानि। अधत्तम्- अधारयतम्। अग्नीषोमौ। युवम्- युवाम्। गृभीतान्- गृहीतान्। सिन्धून्- उदकोपलक्षितजीवाधारशक्तिप्रवाहान्। अभिशस्तेः- प्रसिद्धात्। अवद्यात्- पापात् वृत्राख्यात्। अमुञ्चतम्- मुक्तवन्तौ॥५॥

आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामथ्नादन्यं परि श्येनो अद्रेः।

अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम्॥ १.०९३.०६

मातरिश्वा- प्राणः। अन्यम्- अग्निम्। दिवः- चिदाकाशात्। आ जभार- आजहार। अन्यम्- सोमम्। श्येनः- मोक्षप्रतीकः पक्षी। अद्रेः- रसनिष्पत्तिसाधनग्रावातः। अमथ्नात्- निष्पन्नमकरोत्। अग्नीषोमा। ब्रह्मणा- मन्त्रेण ब्रह्मवर्चसा वा। वावृधाना- वर्धमानौ। यज्ञाय- उपासनाय। उरुम्- विस्तीर्णम्। लोकम्- अनुभवम्। लोक्यते अनेनेति लोकः। चक्रथुः॥६॥

अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम्।

सुशर्मीणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः॥ १.०९३.०७

अग्नीषोमा। प्रस्थितस्य- प्रकर्षेण स्थितस्य। हविषः- पुरोडाशध्यानभावनादिहविषः। वीतम्- सारं अनुभवतम्। हर्यतम्- कामयेथाम्। वृषणा- वर्षकौ सन्तौ। जुषेथाम्- सेवेथाम्। सुशर्मणा- शोभनानन्देन। स्ववसा- शोभनरक्षया। भूतम्- भवतम्। अथ- अनन्तरम्। यजमानाय- उपासकाय। शम्- शान्तिम्। योः- भययावनं च। धत्तम्- धारयतम्। शमनं च रोगाणां यावनं च भयानामिति यास्कः॥७॥

यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद्देवद्रीचा मनसा यो घृतेन।

तस्य व्रतं रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम्॥ १.०९३.०८

अग्नीषोमा। यः। देवद्रीचा- देवानञ्चता। देवाश्रयेणेत्यर्थः। मनसा- चित्ताख्येन। घृतेन। हविषा। यः। सपर्यात्- परिचरति। तस्य। व्रतम्- धर्मम्। रक्षतम्- पालयतम्। अंहसः- अधर्मात्। पातम्- पालयतम्। विशे- धर्मे प्रविशते। जनाय। महि- महत्। शर्म- सुखम्। यच्छतम्- दत्तम्॥८॥

अग्नीषोमा सवेदसा सहूती वनतं गिरः। सं देवत्रा बभूवथुः॥ १.०९३.०९

अग्नीषोमा। सवेदसा- समानज्ञानौ। सहूती- समानाह्वानौ सन्तौ। गिरः- मन्त्रान्। वनतम्- संभजेथाम्। सम्- सम्यक्। देवत्रा- देवरक्षकौ। बभूवथुः- अभवताम्॥९॥

अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति। तस्मै दीदयतं बृहत्॥ १.०९३.१०

अग्नीषोमौ। यः। वाम्- युवयोरुपासकः। अनेन- एतेन। घृतेन- पूतनवनीतेन पूतचित्तेन। वाम्- युवयोः। दाशति- ददाति। तस्मै। बृहत्- महत्। दीदयतम्- प्रयच्छतम्। दाशृ दाने॥१०॥

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतम्। आ यातमुप नः सचा॥ १.०९३.११

अग्नीषोमौ। युवम्- युवाम्। नः- अस्माकम्। इमानि- एतानि। हव्या- हव्यानि। जुजोषतम्- सेवेथाम्। नः- अस्माकम्। उप- समीपम्। सचा- सहितौ भूत्वा। आ यातम्- आगच्छतम्॥११॥

अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामुस्रिया हव्यसूदः।

अस्मे बलानि मघवत्सु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिमन्तम्॥ १.०९३.१२

अग्नीषोमा। अर्वतः- अश्वोपलक्षितप्राणान्। पिपृतम्- पूरयतम्। पृ पालनपूरणयोः। हव्यसूदः- घृताख्यपूतभावनानिष्पादकान्। उस्रियाः- चिद्रश्मीन्। आ प्यायन्ताम्। मघवत्सु- ध्यानभावनादिहविर्भूतसंपद्वत्सु। अस्मे- अस्मासु। बलानि। धत्तम्- स्थापयतम्। नः- अस्माकम्। अध्वरम्- ध्वररहितं कर्म। श्रुष्टिमन्तम्- शीघ्रव्याप्तिमन्तम्। शु आशु अश्यते व्याप्यते इति श्रुष्टिः। कृणुतम्- कुरुतम्॥१२॥